

ԺՈՒՌՆԱԼԻՍՏԻԿԱ

ՌԱԴԻՈՅԻ ԵՎ ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՅԱՆՑԱՅԻՆ ՀԵՌԱՐՁԱԿՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ԱՐՄԵՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ավանդական ՋԼՄ-ի տարբեր տեսակների մուտքը համացանց ունեցավ անհամաչափ ընթացք: Արձանագրենք՝ մինչև ռադիոյի ու հեռուստատեսության համացանցում հայտնվելը՝ բավական բարդ տեխնիկական նորամուծություններ էին կատարվել¹:

1990-ականների սկզբներին ԱՄՆ-ում մշակվել էին ցանցում աուդիոֆայլեր ներբեռնելու տեխնիկական միջոցները², և իրականացվում էին առաջին ռադիոնախագծերը: Անդրանիկ ռադիոկայքի մեկնարկը 1993 թ. ապրիլի 1-ին էր, երբ հեռարձակվեց «Internet Talk Radio» նախագիծը³: Երկու տարի անց արդեն «Radio HK» ռադիոկայանն աշխարհում առաջին անգամ թողարկեց շուրջօրյա հեռարձակում համացանցի օգտատերերի համար⁴: 1996-ին ռուսական երեք ռադիոընկերություն՝ «Europa plus» (europaplus.ru), «Серебряный дождь» (silver.ru) և «Ռադիո 101» (101.ru), միաժամանակ ստեղծեցին առցանց տարբերակներ: Իսկ դրանցից առաջինը սկսեց համացանցային հեռարձակումը «Real Radio Stereo» (RRS) ձևաչափով⁵: 2002-ին Լոնդոնում ստեղծվեց «Last.fm» սրբոբրլինգ ծառայություն: 2004-ին ԱՄՆ-ում հայտնվեց «պոդքասթինգը»: 2005-ին ամերիկյան «Infinity Broadcasting» ընկերությունը թողարկեց աշխարհում առաջին պլիքային ռադիոկայանը, որի եթերում բացառապես «պոդքասթներ» էին հեռարձակվում⁶:

Ժամանակագրական առումով ամենաուշը համացանցում հայտնվեց հեռուստատեսությունը: Փորձական առցանց հեռարձակումների մասին

¹ Տե՛ս **Ա. Ավետիսյան**, Տպագիր մամուլի արդիականացման նոր չափանիշները համացանցում // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն», թիվ 136.2, 2012, էջ 67:

² Տե՛ս **Երոֆեև Ս.** Становление профессии интернет-журналистики на рубеже XX-XXI вв. // Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук (электронная версия). М., 2011, էջ 18:

³ Տե՛ս **Կոլոդկին Վ.** К вопросу об истории возникновения и развития интернет-радиовещания // "Научно-культурологический журнал", 2014, № 2, էջ 190-191:

⁴ «Интернет-СМИ: теория и практика». М., 2010, էջ 195:

⁵ Տե՛ս **Երոֆեև Ս.**, նշվ. աշխ., էջ 18:

⁶ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 18:

⁷ Տե՛ս «Интернет-СМИ: теория и практика», էջ 195-197:

առաջին հիշատակումները թվագրված են 1992-ով⁷: 1997-ին ամերիկյան «Television Internet Broadcasting Network»-ը սկսեց պատրաստել կես, այնուհետև մեկ ժամ տևողությամբ թեմատիկ հաղորդումներ, որոնք հեռարձակվեցին համացանցում⁸: 1998-ին թողարկվեց առաջին պրոֆեսիոնալ համացանցային հեռուստաալիքը՝ «broadcast.com»-ը, որը պատկանում էր ամերիկացի գործարար Մարկ Կյուբանին: 1999 թ. սեպտեմբերին ստեղծվեց համացանցային «Net Aid» (netaid.com) նախագիծը, որը հեռարձակում էր համաշխարհային աստղերի համերգները: Նույն շրջանում կանադական «iCraveTV» համացանցային նախագիծը սկսեց հեռարձակել ամերիկյան 17 հեռուստաալիք: 2000-ի սկզբում «Yahoo» ընկերությունը, Մարկ Կյուբանից գնելով «Broadcast.com»-ը, թողարկեց սեփական համացանցային հեռուստատեսությունը, որը գործեց մինչև 2002-ը⁹:

Ռուսաստանում ինտերնետային պարբերական հեռարձակումը սկսվեց 1998-ին «ТВ Центр» հեռուստարնկերության բազայի վրա, որի հիմնադիրը Ա. Ա. Գարմատինն էր: Այդ շրջանում սա ցանցում ավանդական հեռուստատեսության համակողմանի հեռարձակման ամենաամբողջական փորձն էր¹⁰: Մեծ Բրիտանիայում առաջին համացանցային հեռուստատեսությունը՝ «Worldart Media Television (worldart.com)» թողարկվեց 2002-ին՝ 6 տարի նախապատրաստումներից հետո: Այն նախատեսված էր ժամանակակից արվեստի և գվարձայի հաղորդումների շուրջօրյա հեռարձակման համար:

Հայաստանում առցանց ռադիոյի և հեռուստատեսության ձևավորման վերաբերյալ ոլորտի մի քանի փորձագետներ տեսակետ են հայտնում, որ, ի տարբերություն համաշխարհային միտումների, մեզ մոտ այդ գործընթացը, սկսած 2011 թ.-ից, զուգակցվել է թերթերի՝ համացանցը յուրացնելով¹¹: Այս տեսակետը կարող է արդարացի համարվել թերևս հաշվի առնելով Հայաստանում լայնաշերտ ինտերնետի հնարավորությունը, սակայն հարկ է արձանագրել՝ 2000-2010 թթ. ժամանակահատվածի՝ լրատվական կայքերի ստեղծման բավական հարուստ փորձառությունը, իսկ ռադիոն և հեռուստատեսությունը, հարկավ, ինչպես և ամբողջ աշխարհում, համացանցն ուշացումով են յուրացրել: Ավելին, Հայաստանում դեռ վաղ է խոսել այդ գործընթացի ավարտի մասին:

⁷ Տե՛ս **Hobbes R.**, Hobbes' Internet Timeline. <http://www.zakon.org/robert/internet/timeline/>

⁸ Տե՛ս **Гарматин А.** Теоретические основы и принципы организации телевизионного интернет-вещания // Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Тольятти, 2005, էջ 53:

⁹ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 208-209:

¹⁰ Տե՛ս **Ерофеев С.**, նշվ. աշխ., էջ 19:

¹¹ Տե՛ս **Ա. Ավետիսյան**, Հայաստանում համացանցային ՁԼՄ-ների ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները (փորձագիտական հարցազրույցների ժողովածու), Եր., 2015, էջ 25-26, 59, 76:

Համացանցային ռադիոհեռարձակում

Ինչպես տպագիր լրատվամիջոցների կայքերի դեպքում էր, ռադիոն ևս ունի առցանց հեռարձակման ուրույն եղանակներ և առանձնահատկություններ: Ռադիոհեռարձակման ձևերը չորսն են.

1. արտացանցային ռադիոկայանների եթերի հեռարձակում համացանցում (RSS).

2. զուտ առցանց ռադիոհեռարձակում (RSS)*.

3. **last.fm** ծառայություն, որն օգտագործում է **աուդիոսքրոբլինգի**** տեխնոլոգիան.

4. **պոդքասթինգ*****, որը ցանկացած օգտատիրոջ թույլ է տալիս ցանցում տեղադրել սեփական ձայնագրությունները, իսկ մյուսներին՝ անմիջապես ներբեռնել դրանք RSS տեխնոլոգիայի միջոցով¹²:

Ընդհանուր առմամբ, համացանցում ռադիոկայանների ներգրավվածությունը պայմանականորեն կարելի է բաժանել 3 խմբի.

ա) համացանցային կայքեր ունեցող ռադիոկայաններ,

բ) համացանցում առցանց հեռարձակում ապահովող ռադիոկայաններ,

գ) առցանց ռադիոկայաններ¹³:

Հայկական ռադիոկայանների կողմից համացանցի յուրացման գործընթացը մեկնարկեց սեփական կայքերի ստեղծմամբ: Համաշխարհային ինտերնետ արխիվում հայաստանյան ռադիոընկերություններից առաջինը ներկայացված է Հայաստանի հանրային ռադիոյի կայքը («armradio.am») (2000 թ. օգոստոս)¹⁴: Կայքի արխիվացումը կատարվել է 2012-ից սկսած, սակայն համաշխարհային ինտերնետային արխիվում պահպանված են դրա ամենավաղ տարբերակները¹⁵, որոնց դիտարկումը թույլ է տալիս արձանագրել, որ առաջին կայքում հնարավոր էր ներկայացնել ռադիոհաղորդումների ծրագիրը և ուղիղ եթերով հեռարձակել դրանք: 2005-2006 թթ. սկսեցին տեղադրվել տեքստային նյութեր, կարճ նորություններ, կայքը տրոհվեց առցանց լրատվամիջոցների հատուկ բաժինների (քաղաքականություն, տնտեսություն, հասարա-

* RSS – հասկացությունն առաջացել է անգլերեն «Really Simple Syndication»՝ «տեղեկատվության հեշտ ձեռքբերում» բառակապակցության հապավումից:

** scrobbling – այս ծառայությունը հնարավորություն է տալիս տվյալ կայք փոխանցել սպառողի համակարգչում եղած աուդիոնյութերի տվյալները և դրանց հիման վրա առաջարկել անհատական հեռարձակում:

*** podcasting – առաջացել է անգլերեն *iPod* և *broadcasting* բառերից:

¹² Տե՛ս «Интернет-СМИ: теория и практика», էջ 199:

¹³ Տե՛ս Մ. **Հովսեփյան**, Ժամանակակից մեդիակրթությունը և հայաստանյան հեռուստառլորտը // Ժողովուրդի հասարակական գիտությունների համալսարանի հարցեր»՝ Պրակ Ի, Եր., 2010, էջ 57:

¹⁴ Հայաստանի հանրային ռադիոն համաշխարհային ինտերնետային արխիվում https://web.archive.org/web/20000601000000*/www.armradio.am

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, <https://web.archive.org/web/20030622061235/http://www.armradio.am/>

կություն, մշակույթ, սպորտ և այլն): Այս ձևաչափով «armradio»-ն գործեց մոտ 5-6 տարի, իսկ 2012-ից վերաթողարկեց կայքը՝ դրան հաղորդելով համացանցային ՁԼՄ-ին բնորոշ կառուցվածք և առանձնահատկություններ:

«ՎԷՄ»-ը «Գանձասար» աստվածաբանական կենտրոնի գիտական գործունեության իրավահաջորդն է, որը 2000 թ. վերջին նախաձեռնեց իր ռադիոհաղորդումների ծրագիրը¹⁶, իսկ ինտերնետային կայքն ստեղծվեց 2001-ին («vem.am»)¹⁷: Այն խիստ առանձնանում է հայկական ռադիոշուկայի մյուս ներկայացուցիչներից իր բովանդակությամբ՝ հոգևոր-եկեղեցական, մշակութային և ճանաչողական ուղղվածությամբ, կարճամետրաժ կինոնկարների և դասական երաժշտության բացառիկ հավաքածուով*:

«Ազատություն/Ազատ Եվրոպա» ռադիոկայանի կայքը («azatutyun.am») ստեղծվեց 2005-ին: Այն գործարկվեց առցանց ՁԼՄ-ներին հատուկ կառուցվածքով, և առաջնային նշանակություն տվեց «կոնվերգենտ նյութին» ու «մուլտիմեդիական լրագրությանը»՝ հավասարաչափ օգտագործելով ինֆորմացիա հաղորդելու երեք ուղիները՝ պատկերը, ձայնը և տեքստը: Կայքում առաջարկվում է ռադիոյի ունկնդրման RSS, պոդքասթ և բջջային եղանակների ընտրություն, առանձին TV պորտալ է գործում, կապված է սոցիալական հարթակների հետ («Facebook», «Twitter», «Youtube», «Google+»), հնարավորություն է տալիս օգտատիրոջ հետ ինտերակտիվ շփման և այլն: «Ազատությունը» հայկական լրատվական շուկայում որոշակի լսարան ունեցող ՁԼՄ-ներից է իր տեղեկատվական գործառնություններով, թեև օրական 2-3 ժամ ռադիոհաղորդում է պատրաստում, որոնք ներկայացված են «Առավոտյան», «Ցերեկային» և «Երեկոյան» ծրագրերում:

«Ռադիո Ավրորա»-ի կայքը («radioaurora.am»), որպես ռադիոկայանի այցեքարտ-էջ, գործարկվեց 2006-ից, իսկ 2010-ից ընդլայնվեց՝ հանդես գալով ինտերակտիվության ու մուլտիմեդիա հնարավորությունների օգտագործմամբ: «Ռադիո Վանի» կայքը («radiovan.fm») ստեղծվեց 2012-ին: Այն էականորեն առանձնանում է առաջին հերթին աուդիո և տեսողական լրատվության գերակայության շնորհիվ, տեքստային բովանդակությունը շատ քիչ է և հիմնականում ուղեկցվում է տեսանյութերով կամ ձայնագրություններով: «Լրատվական 106.5 FM ռադիո»-ի («Iratvakan.am») առցանց տարբերակը ստեղծվեց 2011-ին: Կայքը բաղկացած է 13 բաժնից, ներկայացնում է վերլուծականներ և հատուկ նախագծեր: Ռադիոհաղորդումների ծավալն ու բովանդակությունը ևս,

¹⁶ Տե՛ս «ՎԷՄի մասին» նախապատմություն, <http://vem.am/am/aboutus/aboutvem/36/>

¹⁷ Տե՛ս «ՎԷՄ» ռադիոն «Wayback Machine» ինտերնետային արխիվում, https://web.archive.org/web/*/vem.am

* Պաշտոնական տվյալներով՝ «ՎԷՄ» ռադիոկայանի հաղորդումները եթեր են հեռարձակվել 2002-ի ապրիլի 7-ից պարբերաբար, իսկ 2015 թ. ռադիոկայանն ընդգրկվել է ՀՀ հանրային հեռուստառադիոկայանների կազմում:

շնորհիվ համացանցի հնարավորությունների, ընդլայնվեցին և դարձան ավելի գրավիչ: Ներկայիս կայքի առկայության պարագայում ռադիոեթերի ուղիղ հեռարձակումը պարզապես լրացուցիչ մուլտիմեդիականություն է հաղորդում տեղեկատվական գործառույթներին:

Ցավալի է, որ հայկական մարզային ռադիոկայանները չփորձեցին գրավել համացանցը, մինչդեռ այն տարածման լայն հնարավորություն կտար: Միայն Վանաձորի քաղաքային «ՄԻԳ» հեռուստառադիոընկերությունն է հեռարձակվում առցանց (2012-ից՝ «migtvr.com»): Այն ունի ոչ ամենօրյա, բայց հաճախակի թարմացվող լրահոս, ցանցում ներկայացնում է «ՄԻԳ ռադիոյի» և «ՄԻԳ TV»-ի հեռարձակման ծրագրերը: Մասնավոր ամենաճանաչված ռադիոկայաններից մեկի՝ «Արձագանքի» կայքը («ardzagank.am»), ստեղծվելով 2003 թ.-ին և հանդես գալով որպես այցեքարտ-կայք, մինչև 2014 թ. պասիվ է եղել համացանցում, և այժմ էլ իր լսարանին պարզապես առաջարկում է առցանց լսել ռադիոհեռարձակումները:

Հայաստանում արտացանցային հենք չունեցող, մաքուր համացանցային ռադիոկայանները սակավաթիվ են և առավելապես երաժշտական-ժամանցային գործառույթ են կատարում: Դրանց թվում թերևս կարելի է առանձնացնել «Armenian Pulse»-ը («armenianpulse.com»), «Լավ ռադիոն» («lavradio.am»): Ընդ որում, եթե առաջինի կայքում առանձնացված են ենթաբաժիններ, տրվում է երաժշտական բնույթի տեղեկատվություն և իրականացվում են տարբեր նախագծեր, ապա «Լավ ռադիոն» պարզապես տրամադրում է առցանց հեռարձակում: «City FM» («cityfm.am») ռադիոկայանի կայքում, հիմնական տեղեկատվությունից և նախագծերից բացի, ընդգրկված է «PIA Новости» գործակալության լրահոսը:

Հայկական համացանցային ՁԼՄ-ների համակազմում առցանց ռադիոկայանները կազմում են 6,8 %-ը: Ընդ որում, դրանց 77 %-ը ավանդական ռադիոընկերությունների համացանցային տարբերակներ են (որից 8 %-ը՝ համակցված լրատվական կայքերի տարբերակներ), և միայն 23 %-ը՝ անկախ առցանց ռադիոկայաններ¹⁸: Առցանց ռադիոկայանների կայքերում տեղադրվող նյութերի համար, գրեթե առանց բացառությունների, տեղեկատվական աղբյուր են սեփական թղթակիցները, հայկական առցանց և արտացանցային լրատվամիջոցները, ինչպես նաև լրատվական գործակալությունները:

Ամփոփելով հայկական առցանց ռադիոկայանների ուսումնասիրությունը՝ արձանագրենք. համացանցային ռադիոհեռարձակումը հանրապետությունում դեռևս չի կայացել: Բացառությամբ ՀՀ հանրային ռադիոյի, «Ազատություն» ռադիոկայանի, «Լրատվական 106.5 FM ռադիո»-ի մյուսները առայժմ չեն կարողացել մրցունակ դառնալ համացանցային լրատվամիջոցների մյուս տեսակների համար:

¹⁸ Տե՛ս **Ա. Ավետիսյան**, Հայաստանի համացանցային ՁԼՄ-ների բնութագրիչները, Եր., 2015, էջ 15, 22:

Համացանցային հեռուստատեսություն

Համացանցում առանձնացվում է հեռուստահեռարձակման երկու եղանակ՝ IPTV (Internet Protocol Television)* և բուն համացանցային հեռարձակում, որոնք ապահովում են հեռարձակման երեք սեգմենտ՝

1. ավանդական հեռուստաալիքներ, որոնք իրենց արտադրանքը հասանելի են դարձնում համացանցում,

2. մաքուր համացանցային հեռուստաալիքներ,

3. հավաքական կայքեր, որոնք ցանցում հասանելի են դարձնում տարբեր արտադրողների հաղորդումները (այդպիսին են տեսահոսթինգային «youtube.com», «rutube.ru» կայքերը):

Հեռուստատեսությունը Հայաստանի ամենազանգվածային լրատվամիջոցն է՝ չնայած ոլորտում կատարված և շարունակվող կարևոր փոփոխություններին¹⁹:

Ստացվում է, որ հեռուստատեսությունը՝ որպես տեղեկատվության աղբյուր, խիստ բարձր ցուցանիշներ ունի մյուս լրատվամիջոցների համեմատությամբ, մինչդեռ վստահելիության տեսանկյունից տարբերությունն այնքան էլ մեծ չէ: Թերևս այս իրավիճակն էր պատճառը, որ երկար ժամանակ հայկական հեռուստաալիքները որևէ լրատվամիջոցի իրենց մրցակից չէին տեսնում և դանդաղում էին համացանցի յուրացման գործընթացում, թեև ոչ պակաս կարևոր գործոն էր համացանցային հեռարձակման տեխնիկական հնարավորությունների անհրաժեշտ մակարդակի բացակայությունը: Հեռուստատեսություն-համացանց փոխազդեցությունը բացատրելիս Ս. Երիցյանն ընդգծում է, որ ինչպես մյուս ավանդական լրատվամիջոցները, այնպես էլ հեռուստաընկերություններն ընդգրկվեցին ցանցում կա մ իրենց ամբողջ եթերը առցանց հեռարձակելու, կա մ ինտերնետային տարբերակներ պատաստելու և հեռարձակելու միջոցով²⁰:

Այս դեպքում ևս գործող հեռուստաընկերությունները նախ գործարկեցին իրենց առցանց տարբերակները և հետո միայն ձևավորվեցին որպես զուտ համացանցային հեռուստահեռարձակողներ:

---

* IPTV-ին բաժանորդագրվում են և բաժանորդավճար մուծում, որպեսզի հեռուստահաղորդումները դիտեն սովորական հեռուստացույցներով, որոնք լայնաշերտ կապով միացված են համացանցին: Հեռուստադիտողի համար գրեթե աննկատ են կաբելային և IP հեռուստատեսությունների տարբերությունները: Մա զուտ հեռուստաալիքների՝ ապրանքը համակարգչային ցանցերով սպառողին ապահով հասցնելու միջոց է: Արբանյակային և կաբելային հեռուստատեսությունների համեմատ, լրացուցիչ են հեռուստաալիքների անհատական փաթեթի ստեղծման հնարավորությունը, առցանց ժամանակում «stop» կոճակը սեղմելու հնարավորությունը և այլն:

¹⁹ Հայաստանի մեդիա ինդուստրիայի ներկա վիճակը (հետազոտությունն իրականացրել է Երևանի մամուլի ակումբը), <http://ypc.am/wp-content/uploads/2014/05/ARM-Presentation-1.pdf>

²⁰ Տե՛ս Ս. Երիցյան, Հեռուստատեսություն. ակունքներից մինչև ժամանակակից զարգացումներ, Եր., 2009, էջ 65:

Համացանցում առաջինը եղավ «Ա1+» հեռուստաընկերությունը, որը 2002 թ. ապրիլի 2-ին կապուղիների մրցույթի արդյունքներով գրկվել էր հեռուստաեթերից: Հատկանշական է, որ այդ որոշումից 1 ամիս առաջ «Ա1+»-ն արդեն գործարկել էր իր կայքը («a1plus.am»), իսկ մինչ այդ, սկսած 1999-ից, որոշ հաղորդումներ հեռարձակվում էին «Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոն» (նախկին «Ինտերնյուս») ՀԿ «internews.am» կայքի հավելվածում: Քանի որ այդ շրջանում, տեխնիկական գործոններով պայմանավորված, առցանցում կային հեռուստատեսային բովանդակություն ստեղծելու և տարածելու լուրջ դժվարություններ, կայքի վաղ տարբերակներն առավելապես տեքստային էին: «Ա1+»-ի առավելությունն այն էր, որ ցանց էր եկել եթերից և ոլորտում առաջատարը դառնալու լուրջ հավակնություններ ուներ: Այսօր այն բացառիկ կոնվերգենտ կայք է, որը տեղեկատվություն է մատուցում 8 բաժիններով, լրահոսը թարմացվում է վաղ առավոտից մինչև ուշ երեկո, 2009-ից հրապարակում է հարցազրույցներ տեսանյութով, ինչպես նաև կից տեքստով, մեծ ուշադրություն է դարձնում տնտեսական նորություններին՝ անդրադառնալով խոշոր բիզնես իրադարձություններին, հատուկ ուշադրություն է դարձնում մարզային և մշակութային նորություններին, տեսադարանում ներկայացված են 2011-ից հրապարակված բոլոր տեսանյութերը, և բնականաբար, հեռուստաընկերությունը հասանելի է նաև ուղիղ հեռարձակմամբ: Այս բոլոր գործոններով որոշվում է կայքի բարձր վարկանիշը. «Google Analytics» վերլուծականի տվյալներով՝ այն օրական 15-25 հազար այցելություն է ապահովում:

ՀՀ հանրային հեռուստաընկերության պաշտոնական կայքը («1tv.am») գործարկվեց միայն 2011-ին*։ Այնտեղ տեղադրվում են հեռուստաեթերի նյութերը, միաժամանակ հասանելի է «ուղիղ եթերի» ռեժիմում, իսկ հաղորդումների տեսանյութերին կից ներկայացվում է հակիրճ տեքստային տեղեկատվություն: Լինելով հանրապետության տարածքում ամենահասանելի և բազմամարդ լսարան ունեցող լրատվամիջոցներից մեկը՝ ՀՀ հանրային հեռուստաընկերությունը առայժմ ձեռնպահ է մնում համացանցի լսարանի համար առանձին բովանդակություն ստեղծելուց: Թերևս, լինելով պետական ռազմավարական նշանակության վերգետնյա հեռարձակում ապահովող տեղեկատվամիջոց՝ այն համացանցային, արբանյակային, բջջային հնարավորությունները դիտում է որպես կապի լրացուցիչ միջոցներ: Այս մոտեցման հիմնական թերությունը, փորձագետների գնահատմամբ, արտակարգ իրավիճակ-

* Որոշ փորձագետներ ընդգծում են, որ ՀՀ հանրային հեռուստատեսության, ինչպես և հանրային ռադիոյի կայքերը գործարկվել են միաժամանակ՝ 2003-ին: Ցավոք, «armradio.am» և «1tv.am» կայքերում այդ մասին տեղեկատվությունը բացակայում է, իսկ կայքերի վաղ տարբերակների միակ հասանելի աղբյուրը համաշխարհային ինտերնետային արխիվն է, որտեղ «armradio.am»-ը ներկայացված է 2000 թ. օգոստոսի 17-ից (http://web.archive.org/web/*/armradio.am), իսկ «1tv.am»-ը՝ 2011 թ. նոյեմբերի 10-ից (http://web.archive.org/web/*/1tv.am), ուստի հողվածում ներկայացված են հենց այդ տվյալները:

ներին արձագանքելու անհնարինությունն է. հաշվի առնելով հեռուստաընկերության սոցիալական գործառույթները՝ վիճակագրական մեծ լսարանն ու մատուցվող տեղեկատվության հավաստիության նկատմամբ բարձր պահանջները՝ այն կարող է որոշակի ուշացումով անդրադառնալ հրատապ իրադարձություններին:

«Արմենիա» հեռուստաընկերության կայքը («armeniatv.am») գրանցվել է 2000-ին՝ երկար ժամանակ հանդես գալով որպես այցետոմս-կայք: Այն ժամանակակից կառուցվածք ստացավ 2010 թ. ապրիլին, իսկ լրահոսի արխիվացումը կատարվեց մեկ տարի անց՝ 2011-ից: «Արմենիան» առաջիններից է, որ ինտենսիվորեն սեփական տեսաարտադրանք է պատրաստում՝ ընդհուպ ֆիլմեր, հեռուստասերիալներ, լայնածավալ նախագծեր, սակայն զուտ համացանցային բովանդակություն ստեղծելու ուղղությամբ առայժմ չի աշխատում: Կայքի տեքստային կոնտենտը կազմում են հաղորդումների ծրագրերի, տեսանյութերի սղագրությունները, ինչպես նաև հակիրճ նորությունները: Կարևոր առանձնահատկություններից է լրատվությունը թեմատիկ տեսանյութերի բաժանելը, որը դյուրացնում է որոնումը: 2007-ին «Արմենիա» հեռուստաընկերությունը, հաշվի առնելով Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում հայկական մեծ համայնքի գոյությունը, սկսեց հեռարձակել նաև «US Armenia TV» հեռուստաալիքը, որի կայքը գործարկվեց 2008-ն («usatv.com») և, ըստ էության, գործում է նկարագրված ձևաչափում:

«Շանթ» հեռուստաընկերության կայքն ստեղծվեց 2006-ին («shantv.com») և զարգացման նույն ճանապարհն անցավ. նախ՝ այցետոմս-կայքէջ, տեխնիկական հնարավորություններին համընթաց տեսանյութերի հրապարակում և ուղիղ հեռարձակում: ԱՄՆ հայկական համայնքին հասանելի լինելու համար «Շանթը» գործարկեց իր USA տարբերակը, որի կայքում («artn.tv») առցանց հասանելի են հեռուստահաղորդումների տեսանյութերը:

«Արմնյուզ» հեռուստաընկերության կայքը («armnewstv.am») գրանցվել է 2007-ին: 2011-ին, երբ հեռուստաալիքը գլխավորեց Արտակ Ալեքսանյանը, այն սկսեց գործել նոր ձևաչափով, իսկ փոփոխություններն անդրադարձան նաև կայքի վրա: 2015 թ. հուլիսին, վերաթողարկվեց հեռուստաընկերության նոր կայքը, որտեղ ներկայացված են 16 հաղորդումներ՝ ուղեկցող տեքստային հակիրճ նկարագրություններով:

Հայկական երկրորդ հեռուստաալիքի կայքի («tv.am») գրանցման վաղ տվյալները վերաբերում են 1999-ին: Սակայն մինչև 2011 թ. այն մնացել է որպես այցեքարտ-կայք՝ դրանից հետո հանդես գալով զուտ հեռուստաթերի բովանդակությունը կայքում ներկայացնելու գործառույթով: «ՀՀ»-ի եթերում լրատվական հաղորդումները շատ փոքր ծավալ են զբաղեցնում. միակ լրատվական հաղորդումը «Լրաբերն» է, որը հեռարձակվում է օրական 7 անգամ (ներառյալ կրկնությունները)՝ ընդհանուր 3 ժամ 10 րոպե տևողությամբ (19 ժամ եթերաժամանակից):

«Կենտրոն» հեռուստաալիքը («kentron.tv») նախորդի համեմատ ավելի ծավալուն լրատվական, հասարակական-քաղաքական հաղորդումներ է ընդգրկում՝ «Էպիկենտրոն», «Անցում Դույանի հետ», «Ուրվագիծ», «Հայկական ուրբաթ», «Հավելված», «Բաց աչքերով», իսկ համացանցում սահմանափակվում է հեռուստաալիքի բովանդակությունը ներկայացնելով:

«Երկիր մեդիա» հեռուստաընկերությունը համացանց մտավ 2008-ին: Ունի բավական լավ կառուցվածք և լուրջ մրցակից կարող է դառնալ համացանցային մյուս լրատվամիջոցների համար: Կայքն անդրադառնում է ոչ միայն հեռուստաալիքի եթերում տեղ գտած տեղեկություններին, այլև ունի անկախ լրահոս, աչքի է ընկնում լրատվական, վերլուծական հաղորդաշարերով՝ հեռուստադիտողի հետ ինտերակտիվությունը պահպանելու տարբեր միջոցների կիրառմամբ: Այն համացանցային քիչ հեռուստատեսություններից է, որն ունի հարմարեցված բջջային տարբերակ:

ԱՊՀ մասնակից պետությունների «Միր» հեռուստաընկերության հայկական մասնաճյուղի կայքը («am.mir24.tv») գործարկվել է 2013-ին:

Ի տարբերություն ռադիոյի՝ մարզային որոշ հեռուստաընկերություններ սկսեցին օգտագործել համացանցի հնարավորությունները: Դրանցից հատկապես աշխույժ են Կապանի «Խուստուփ Թիվի» («khustup.tv»), Արմավիրի «ԱԼՏ» («alttv.am»), Վանաձորի «Լորի» («loritv.am»), Գյումրու «ԳԱԼԱ» («galatv.am») և «ՅԱՅԳ» («tsayg.am») հեռուստաընկերությունների կայքերը, որոնք լրջորեն աշխատում են համացանցի լսարանի հետ, ներկայացնում մարզային համակողմանի տեղեկատվություն և ստեղծում քննարկման հարթակներ:

Եթե գործող հեռուստաընկերություններն իրենց կայքերը բավական վաղ էին գրանցել համացանցում, ապա զուտ համացանցային հեռուստատեսությունը մեզ մոտ ձևավորվեց ամենաուշը: Ըստ Երևանի մամուլի ակումբի նախագահ Բորիս Նավասարդյանի՝ ինտերնետում ուղիղ հեռարձակման հնարավորությամբ միայն 2010-2011 թթ. սկիզբ դրվեց համացանցային հեռուստատեսության զարգացմանը²¹:

Արտացանցային հենք չունեցող համացանցային լրատվական հեռուստատեսության հազվագյուտ և լավագույն օրինակներից է «Civilitas» հիմնադրամի «Միվիլներ» ծրագիրը («civilnet.am»): Այն ստեղծվեց 2011-ի սկզբներին և գրեթե անմիջապես մեծ ուշադրություն գրավեց, քանի որ մեկնարկ վերցրեց շատ լուրջ հավակնություններով. լրատվություն ամենալուրջ խնդիրների վերաբերյալ՝ քաղաքականություն, տնտեսություն, միջազգային և տարածաշրջանային խնդիրներ, մշակույթ և իրավական խնդիրներ, բացառապես երիտասարդներից կազմված բազմամասնագիտական թիմ (լրագրողներ, օպերատորներ, ռե-

²¹ Տե՛ս Ա. Ավետիսյան, Հայաստանում համացանցային ՁԼՄ-ների ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները (փորձագիտական հարցազրույցների ժողովածու), Եր., 2015, էջ 94-95:

ծիսորներ, խմբագիր, մշակութաբաններ, թարգմանիչներ, քաղաքագետներ), հեղինակային կրեատիվ հաղորդումներ. «Ազատությունից 100 մետր», «Դիտակետ», «ԱզատաՄԱԸԴ», «ԼրաZOOM», «Քո գրպանից», «Թաքնված Armenia», «C կաճառ», «Ժողովրդի ձայնը», «Civilnet Unplugged», «Թվերը խոսում են», «Hidden People», «Կանաչ լուրեր»: Չնայած բոլոր բնութագրերին՝ «Սիվիլներ» լրագրող Թաթուլ Հակոբյանի գնահատմամբ՝ կայքի զարգացման գլխավոր շարժիչ ուժը ուղիղ հեռարձակմամբ արտակարգ իրավիճակների լուսաբանումն էր:

Մոտ չորս տարի առաջ՝ 2013 թ. հոկտեմբերի 23-ին գործարկվեց հայկական առաջին «գիտամասնագիտական» առցանց հեռուստատեսության՝ «Բուն TV» կայքը («boon.am»): Կազմավորման պահին այն ուներ 11 բաժին՝ գիտությանը, կրթությանը կամ մշակույթին վերաբերող, և գործում էր փորձագետի հետ հարցազրույցի կամ մի քանի փորձագետների հետ քննարկման տեսագրության և դիտարկվող հարցի ամփոփ տեքստային նկարագրության ձևաչափով: Ինչ-որ առումով այն ավելի մոտ է մասնագիտական դասախոսությունների ոճին: Կարճ ժամանակում բաժինները բազմապատկվեցին, այսօր դրանց թիվը մոտ 50 է և շարունակում է ավելանալ: «Բուն-TV»-ի ներկայությունը՝ որպես առցանց հեռուստատեսություն, դրանով երիտասարդների օրեցօր ավելի ու ավելի շատ հետաքրքրվելը կարևոր փոփոխություն են հայկական համացանցային դաշտում: Եղել են համացանցային հեռուստաընկերությունների և հարթակների այլ փորձեր, ինչպես օրինակ՝ 2010-ին ստեղծված «Թիվի վիք» հեռուստատեսային պորտալը («tv-week.am»), «Բարև թիվի» առցանց հարթակը («barev.tv»), հայկական առաջին մաքուր համացանցային «Գլոբալ թիվի»-ն («globaltv.am») հեռուստաալիքը, «Հոթ թիվի» («hottv.am») նախագիծը և այլն: Սակայն դրանց դերակատարումը հայկական առցանց հեռուստահեռարձակման ոլորտում աննշան է:

Հայաստանի առցանց լրատվամիջոցների շարքում հեռուստատեսային բովանդակությամբ կայքերը կազմում են 20,9 %, որոնք գործում են առավելապես .am, .com և .tv դոմենային հարթակներում²²: Կարող ենք արձանագրել, որ առցանց հեռուստաընկերությունները բավականին լայն թեմատիկ բովանդակություն ունեն, և դրանցում տեղեկատվական հաղորդումներին ու հեռուստածրագրերին զգալի տեղ է հատկացվում:

Ամփոփելով հեռուստատեսային համացանցային հեռարձակման հայաստանյան փորձառությունը՝ կարող ենք ասել, որ, համեմատությամբ ռադիոկայանների, հեռուստաընկերությունների կայքերն ավելի ուշ սկսեցին առցանց հանդես գալ, սակայն շատ բարձր արդյունավետությամբ ընդգրկվեցին գործընթացում: Երկրի բոլոր հեղինակավոր

²² Տե՛ս **Ա. Ավետիսյան**, Հայաստանի համացանցային ՁԼՄ-ների բնութագրիչները (հետազոտություն), 2015, էջ 16-17:

հ/ը-ները ներկայացված են առցանց կայքերով, բացի այդ՝ ուրվագծվում են իրենց արտացանցային հենքից անկախանալու և ինքնուրույն առցանց բովանդակություն ներկայացնելու միտումներ:

Բանալի բառեր – *նաղիտ, հեռուստատեսություն, համացանց, առցանց հեռարձակում, համացանցային կայք, արտացանցային ՁԼՄ, էթերային հեռարձակում*

АРМЕН АВЕТИСЯН – Особенности радио- и теле- интернет-вещания в Армении. – Проникновение традиционных средств массовой информации в интернет происходило неравномерно. Для интернет- радио и телевидения потребовались сложные технические нововведения. В Армении, как и во всём мире, радио и телевидение проникли в интернет довольно поздно. Более того, интернет-радиовещание по сей день находится в процессе становления. За исключением Общественного радио РА, радио “Свобода” и новостного радио 106,5 FM ни одна радиостанция не может конкурировать с другими интернет-СМИ. Напротив, сайты телекомпаний начали действовать позже, однако эффективно вошли в интернет-пространство. Все значимые телеканалы страны располагают своими сайтами. Кроме того, у них заметна тенденция формировать не зависимый от других онлайн-контент. Тем не менее, ещё рано говорить о завершении интернетизации как радио, так и телевидения.

Ключевые слова: *радио, телевидение, интернет, онлайн-трансляция, вебсайт, эфирное вещание*

ARMEN AVETISYAN – Features of TV and Radio Internet Broadcasting in Armenia. – The process of penetration of traditional media of various types into the Internet has been uneven. It should be noted that complex technical innovations were required before the emergence of the Internet radio and TV. Radio and television, of course, as well as throughout the world, entered the Internet in Armenia rather late. The research of the Armenian Internet radio stations shows that Internet broadcasting in our country is in the process of establishment up to this day. With the exception of the Public Radio of Armenia, “Radio Liberty” and “The News Radio 106,5 FM”, the others have not yet been able to become competitive in comparison with other types of the Internet media. Unlike radio, television companies made their websites later, but the process of their involvement in the Internet space proved to be quite effective. All of the prestigious TV channels of the country are presented on the Internet through their websites. In addition, there is already a noticeable trend of formation of its independent online content, which will work in the offline mode. Nevertheless, in Armenia, it is still too early to speak about the end of the process of the internetization of the two media giants – radio and television.

Key words: *radio, television, Internet, online broadcasting, website, offline media, on-air broadcasting*